

I. ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ, КРИМІНАЛІСТИКИ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 343.13

Волобуєв Анатолій Федотович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9419-7446>
vaf26@ukr.net

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2024.1-2/8-17>

Затримання як захід забезпечення належної правової процедури у кримінальному процесі

У статті досліджено проблемні питання інституту затримання з точки зору забезпечення належної правової процедури під час здійснення кримінального провадження. **Метою статті** є визначення на основі аналізу чинного кримінального процесуального законодавства та наукових публікацій сутності затримання як примусового заходу забезпечення належної правової процедури, формулюванні пропозицій щодо удосконалення окремих правових норм. Для цього аналізуються два види затримання, у кримінальному провадженні: 1) затримання підозрюваного, обвинуваченого на підставі ухвали слідчого судді, суду з метою приводу (статті 187–191 КПК України); 2) затримання особи без ухвали слідчого судді, суду (статті 207–208 КПК України).

Відзначається, що затримання особи без ухвали слідчого судді, суду є примусовою процесуальною дією, яка здійснюється до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і початку досудового розслідування. Тим не менше таке затримання відбувається у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого чинним законодавством про кримінальну відповідальність, що є ознакою кримінального провадження (п. 10 ст. 3 КПК України). Метою такого затримання є, з одного боку, припинення кримінального правопорушення, а з іншого – забезпечення притягнення винної особи до кримінальної відповідальності та забезпечення ефективності досудового розслідування в цілому. У цьому сенсі затримання особи на місці вчинення (замаху) кримінального правопорушення без ухвали слідчого судді, суду може розглядатися як юридичний факт, що містить приводи і підстави для початку досудового розслідування в їх єдності.

Звертається увага, що чинне кримінальне процесуальне законодавство щодо інституту затримання містить низку суперечностей і прогалин, які роблять його незбалансованим і не здатним забезпечити належної (справедливої) правової процедури. Це стоїть, перш за все, правового регулювання затримання особи без ухвали слідчого судді або суду, яке містить неточності і суперечності у формулюванні підстав затримання осіб, які вчиняють злочини і кримінальні проступки, строків утримування підозрюваних, заплутаність у формулюванні процесуальних приписів. Для усунення недоліків пропонується, зокрема включити в ст. 298–2 КПК України положення в наступній редакції: «Особи, яка вчинила кримінальний проступок, може бути затримано: 1) не більш як на три години з моменту фактичного затримання для складання протоколу; 2) до двадцяти чоти-

рьох годин, якщо особа перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим; 3) до сімдесяти двох годин для встановлення особи, проведення медичного освідчення та з'ясування інших обставин вчинення складного кримінального проступку».

Ключові слова: кримінальне провадження, процесуальний примус, належна правова процедура, законне затримання, підозрювана особа.

Вступ

Інститут затримання у кримінальному процесі, в основі якого знаходиться правовий примус, є одним із найбільш важливих в сенсі забезпечення належної (справедливої) правової процедури під час здійснення кримінального провадження. В контексті гармонізації українського кримінального процесуального законодавства та його трансформації в бік міжнародних стандартів та практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) існує необхідність усвідомлення нових концептуальних положень, закладених в Кримінальному процесуальному кодексі України (далі КПКУ) 2012 року, розробки відповідних понять та їх практичного застосування. Проблемність інституту затримання вже закладена самою необхідністю збалансування, з одного боку, прав людини і громадянина, що порушуються кримінальним діянням певної особи (публічний інтерес), а з іншого – прав особи, стосовно якої передбачається тимчасове позбавлення волі на певний термін. Забезпечення такого справедливого балансу між вимогами захисту публічного інтересу та конституційних прав особи закладено у формулюванні завдань кримінального провадження (ст. 2 КПКУ), метою яких є створення умов для застосування належної правової процедури. Проте у чинному кримінальному процесуальному законодавстві наразі існують певні прогалини і суперечності, обумовлені досить складним і непослідовним формуванням та удосконаленням цього законодавства. Нерідко новели кримінального процесуального законодавства не повністю відповідають раніше сформульованим приписам, а інколи прямо суперечать попереднім

доповненням. Зокрема, це стосується впровадження інституту кримінального проступку та спрощеної форми досудового розслідування (дізання), які зумовили визначення особливостей відповідних кримінальних проваджень, у тому числі пов'язаних із затриманням особи, яка вчинила кримінальний проступок (ст. 298-2 КПКУ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Потрібно зазначити, що проблемі інституту затримання у кримінальному процесі приділялася і приділяється досить значна увага з боку науковців-правників (О.В. Андрушко (2018), О.І. Білоусов і С.М. Смоков (2009), І.В. Гловюк (2014), М.В. Гузела (2020), Ю.В. Лук'яненко і О.О. Юхно (2016), З.Д. Нагорна (2019), М.М. Потоцький (2020), В.І. Фаринник (2015) та інші). Але раніше проведені дослідження мали місце на різних етапах розвитку кримінального процесуального законодавства і тому не могли враховувати всіх його майбутніх концептуальних змін, або торкалися окремих аспектів інституту затримання, у тому числі дискусійних питань. Тим не менше вони створили теоретичне підґрунтя для визначення шляхів удосконалення сучасного інституту затримання у кримінальному процесі.

Мета і завдання дослідження

Мета дослідження полягає у визначенні на основі аналізу чинного кримінального процесуального законодавства та наукових публікацій сутності затримання як заходу забезпечення належної правової процедури, формулюванні пропозицій щодо удосконалення окремих правових норм.

Для досягнення визначеної мети поставлено такі завдання:

1) встановити види та процесуальний порядок затримання особи;

2) дослідження процедури та проблеми затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду з метою приводу;

3) дослідити процедуру та проблеми затримання особи без ухвали слідчого судді, суду.

Матеріали та методи

Для досягнення поставленої мети дослідження та з урахуванням предмету і завдань дослідження автором застосовано загальнонаукові та спеціальні методи.

Загальний діалектичний метод наукового пізнання використано для розуміння правової природи затримання. Загальні методи логіки використовувались для аналізу норм чинного законодавства, узагальнення наукових підходів до розуміння затримання, класифікації правових та фактичних підстав для затримання. Також у дослідженні широко використовувались спеціальні юридичні методи: формально-юридичний, порівняльно-правовий та системно-структурний.

Виклад основного матеріалу

Перш за все, потрібно підкреслити, що за чинним КПКУ затримання особи розглядається як виключний засіб впливу на особу правопорушника для забезпечення виконання ним своїх процесуальних обов'язків (статті 187–191, 207–208). Така ситуація складається, коли не спрацювають інші детермінуючі чинники (авторитет законів, сила громадської думки, правова свідомість). Сутність затримання особи полягає у позбавленні волі на певний термін (обмеженні свободи пересування і місцезнаходження) і спонуканні її до виконання своїх процесуальних обов'язків відповідно до статусу цієї особи у кримінальному провадженні. В основу затримання покладено правовий (процесуальний) примус, застосування якого зазвичай є державною прерогативою, що може розглядатися як засіб забезпечення належної правової процедури для юридичного гарантування суб'єктивних прав учасників кримінального провадження.

Таким чином, дія цього примусового механізму повинна розглядатися як засіб забезпечення реалізації правових приписів з дотриманням належної правової процедури. Можна цілком погодитися з думкою Л.Г. Матвєєвої (2020), що належна правова процедура є обмеженням свавілля суб'єкта, поведінку якого вона впорядковує, і у цьому сенсі вона виступає способом забезпечення реалізації принципу невідворотності відповідальності та покарання за вчинене правопорушення (с. 55).

Для усвідомлення сутності затримання особи у кримінальному процесі важливим є розуміння змісту цього поняття, як форми правового примусу. З точки зору теорії та філософії права примус розглядається як вплив певного суб'єкта суспільства на іншого суб'єкта з метою спонукання його діяти (або не діяти) у супереччя власної волі. При цьому головною метою є стимулювання учасників суспільних відносин до належної поведінки, перешкоджання порушення ними суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів інших осіб, або усунення негативних наслідків таких правопорушень. Проблема примусу досліджується й в окремих галузях права (кримінальному, адміністративному, процесуальному тощо). Зазвичай, розгляд змісту примусу обмежується лише таким його видом як державний примус. Але вплив на учасників суспільних відносин можливий не тільки з боку держави, її органів та посадових осіб. У чітко визначених випадках держава може делегувати це право й іншому суб'єкту (санкціонований примус). Таким чином в залежності від суб'єкта застосування примусових заходів примус може проявлятися у двох видах – державному (публічному) і санкціонованому державою приватному примусі (Харитонов, 2015, с. 38–39). Суб'єктом приватного примусу виступає особа, яка не наділена владними повноваженнями, але яка відповідно до закону має право вчиняти певні дії примусового характеру по відношенню до іншого

суб'єкта. Характерним є те, що для такого суб'єкта застосування примусових заходів є не обов'язком, а тільки правом, що відображено й у кримінальних процесуальних відносинах, пов'язаних із затриманням особи як заходу забезпечення кримінального провадження.

Чинним кримінальним процесуальним законодавством передбачається два порядки затримання особи:

1) затримання підозрюваного, обвинуваченого на підставі ухвали слідчого судді, суду з метою приводу (статті 187–191 КПКУ);

2) затримання особи без ухвали слідчого судді, суду (статті 207–208 КПКУ).

Ці два види затримання мають як спільні риси, так і суттєві відмінності. Спільним для них є те, що вони є процесуальними засобами примусу і віднесені до заходів забезпечення кримінального провадження, які застосовуються з метою досягнення дієвості цього провадження (ст. 131 КПКУ). Що стосується відмінностей, то їх значно більше – вони відрізняються за метою, підставами, процесуальним порядком застосування та суб'єктами здійснення і тому заслуговують більш детального розгляду.

1. Затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду з метою приводу (статті 187–191 КПКУ). Цей порядок затримання особи застосовується у вже відкритому кримінальному провадженні і полягає у короткочасному (до 36 годин) утриманні підозрюваного, обвинуваченого під вартою. Його метою є забезпечення гарантованості прибуття особи до слідчого судді, суду для прийняття рішення щодо клопотання слідчого (прокурора) про обрання запобіжного заходу.

Юридичною підставою затримання є саме ухвала слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу. Такий дозвіл надається, якщо слідчий, прокурор разом із клопотанням про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою подав і клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приво-

ду (ч. 2 ст. 187 КПКУ). Зазначене клопотання подається при наявності ризику неприбуття підозрюваного, обвинуваченого за судовим викликом.

Фактичною ж підставою для затримання є неприбуття підозрюваного, обвинуваченого без поважних причин за судовим викликом для розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді застави, домашнього арешту чи тримання під вартою за умови, що ухвала про привід не була виконана (ч. 3 ст. 187 КПКУ). Потрібно зазначити, що неявка підозрюваного, обвинуваченого для розгляду клопотання про обрання інших запобіжних заходів не є підставою для винесення ухвали про затримання з метою приводу.

Істотною особливістю даного затримання є його строк – тримання підозрюваного, обвинуваченого під вартою не може бути більшим тридцяти шести годин. Такий строк тримання обумовлений необхідністю найшвидшого доставлення затриманої особи до слідчого судді (суду), який постановив ухвалу про дозвіл на затримання з метою приводу. При недоставлянні затриманої особи на протязі вказаного строку з якихось причин затримана особа повинна бути звільнена (ч. 1 ст. 191 КПКУ).

2. Затримання особи без ухвали слідчого судді, суду (статті 207, 208 КПКУ). Цей вид затримання має низку кардинальних відмінностей, зокрема його особливістю є те, що дозволяється короткочасно позбавити свободи вільного пересування без ухвали слідчого судді (суду) тільки ту особу, яку застали під час вчинення кримінального правопорушення чи замаху на його вчинення, або безпосередньо після вчинення у тому числі під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у скоєнні кримінального правопорушення. Тобто даний вид затримання є примусовою процесуальною дією, яка здійснюється до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і початку досудового розслідування.

Тим не менше таке затримання відбувається у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого чинним законодавством про кримінальну відповідальність, що є ознакою кримінального провадження (п. 10 ст. 3 КПКУ). Метою цього затримання є, з одного боку, припинення кримінального правопорушення, а з іншого – забезпечення притягнення винної особи до кримінальної відповідальності та забезпечення ефективності досудового розслідування в цілому. У цьому сенсі затримання особи на місці вчинення (замаху) кримінального правопорушення без ухвали слідчого судді, суду може розглядатися як юридичний факт, що містить приводи і підстави для початку досудового розслідування в їх єдності (Погорецький, 2015, с. 96).

Затримання особи без ухвали слідчого судді, суду може здійснюватися двома видами суб'єктів – затримати злочинця можуть не лише правоохоронці, але й пересічні люди. Так, затримання поділяється на законне затримання (ст. 207 КПКУ) і затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПКУ). Ці різновиди мають відмінності і тому застосовують окремого розгляду.

Законне затримання (громадське затримання) без ухвали слідчого судді, суду згідно ч. 2 ст. 207 КПКУ дозволяється (надається право) кожному, щоби припинити кримінальне правопорушення і перешкодити правопорушнику втекти з місця події, чи іншим його спробам уникнути правосуддя. Реалізувати право на громадське затримання може будь-яка соціально активна людина, яка стала очевидцем кримінального правопорушення, незважаючи на її громадянство і соціальний статус. Але можливість такого затримання передбачено тільки у двох випадках: безпосередньо на місці вчинення кримінального правопорушення, або під час безперервного переслідування, якщо правопорушник намагався втекти з місця події. Безперервне переслідування означає, що особа, яка намагалася втекти, не зникла з поля зору особи, яка

здійснювала переслідування. Є ще одне обмеження – громадське затримання є неможливим щодо осіб, які мають статус суддів і народних депутатів України. Особа, яка здійснила громадське затримання, зобов'язана негайно доставити затриманого до уповноваженої службової особи або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 3 ст. 207 КПКУ). Може виникнути питання, а чи може особа, яка здійснила громадське затримання, вилучити у затриманого речі, використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення, або речі, що зберегли на собі його сліди, адже такого права в ст. 207 КПКУ не передбачено. Відповідь міститься у ч. 1 ст. 168 КПКУ: «Тимчасово вилучити майно може кожен, хто законно затримав особу в порядку, передбаченому статтями 207, 208 цього Кодексу. Кожна особа, яка здійснила законне затримання, зобов'язана одночасно із доставленням затриманої особи до слідчого, прокурора, іншої уповноваженої службової особи передати їй тимчасово вилучене майно. Факт передання тимчасово вилученого майна засвідчується протоколом». Визначається, що відсутність аналогічного положення у ст. 207 КПКУ є прогалиною, яка підлягає усуненню. Підсумовуючи викладене щодо законного (громадського) затримання, можна констатувати, що даний різновид затримання може розглядатися як застосування у кримінальному провадженні приватного примусу, санкціонованого державою.

Затримання уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді, суду згідно ст. 208 КПКУ може бути здійснено тільки уповноваженим представником державної влади (Фоміна, Рогальська, 2022, с. 373–374) (зокрема, правоохоронцем), що є різновидом застосування державного (публічного) примусу у кримінальному провадженні. Важливим є те, що законодавець визна-

чив перелік принципових умов, при наявності яких правоохоронець має право здійснити таке затримання правопорушника, а при їх відсутності такого права у нього немає:

1) якщо ця особа підозрюється у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі (це означає, що положення ст. 208 КПКУ не можуть застосовуватися не тільки стосовно кримінальних проступків, але й злочинів, за які передбачене основне покарання у вигляді штрафу в розмірі понад 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (51 000 гривень);

2) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;

3) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, у тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;

4) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України;

5) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину, передбаченого статтями 255, 255-1, 255-2 Кримінального кодексу України (далі ККУ) (тут йдеться про суб'єктів злочинів, пов'язаних з створенням і функціонуванням злочинної організації, злочинної спільноти).

Про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину без ухвали слідчого судді або суду, обов'язково складається протокол, в якому повинні бути зафіксовані обставини затримання, визначені в ч. 5. ст. 208 КПКУ. Зокрема, це стосується місця, дати і точного часу (години і хвилини), а також конкретних підстав

затримання. Потрібно підкреслити, що вказані обставини є ключовими при розгляді у суді скарг щодо незаконного затримання. Згідно ст. 211 КПКУ строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати 72 годин з моменту затримання. При цьому затримана без ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше 60 годин з моменту затримання повинна бути або звільнена (наприклад при встановленні, що вчинене правопорушення не відповідає вимогам ч. 1 ст. 208 КПКУ), або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу. Такий строк визначається для здійснення усіх процесуальних дій, пов'язаних із затриманням, а також для встановлення фактичних даних причетності саме затриманої особи до кримінального правопорушення, яке має статус вчиненого злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі. Окрім того, не пізніше 24 годин з моменту затримання орган досудового розслідування повинен вручити затриманій особі повідомлення про підозру. У випадку, якщо протягом зазначеного часу особі не буде вручено повідомлення про підозру, то така особа підлягає негайному звільненню (ч. 2 ст. 278 КПКУ).

З точки зору існуючої поліцейської практики реалізації приписів ст. 208 КПКУ до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і початку досудового розслідування можливі дві найбільш характерні ситуації такого затримання: 1) затримання здійснює працівник поліції певної служби (патрульної, превентивної, кримінальної), коли він під час виконання своїх службових обов'язків застає особу під час вчинення злочину (поліцейський є його очевидцем); 2) затримання здійснює працівник патрульної поліції, викликаний за номером екстреної служби – 102 на місце події (як правило, він не є очевидцем вчинення злочину, а діє зі слів очевидців та особистого виявлення очевидних ознак злочину, що вказують на те, що

конкретна особа щойно вчинила злочин). Уповноважена службова особа зобов'язана доставити затриману особу до найближчого підрозділу органу досудового розслідування, в якому негайно реєструються дата, точний час (година і хвилини) доставлення затриманого та інші відомості, передбачені законодавством (ч. 1 ст. 210 КПКУ).

Потрібно звернути увагу, що затримання підозрюваного уповноваженою службовою особою поряд з функцією припинення злочину виконує, як цілком обґрунтовано зазначає М.М. Потоцький (2020), ще й функцію інформаційного забезпечення початкового етапу досудового розслідування (с. 198). Зокрема, протокол затримання повинен зафіксувати обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні: місце, дата і точний час (година і хвилини) затримання (а відтак і вчинення злочину); підстави затримання (тобто обставини вчинення злочину); результати особистого обшуку (зокрема, речі, використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення, або речі, що зберегли на собі його сліди) (ч. 5. ст. 208 КПКУ). Тобто протокол затримання є джерелом доказів. Таким чином затримання в порядку ст. 208 КПКУ хоча і здійснюється, як правило, не слідчим і прокурором і розглядається лише як захід забезпечення кримінального провадження, то не можна не визнавати його способом отримання доказів. Звичайно фактичні дані щодо вчиненого злочину, зафіксовані у протоколі затримання, потребують перевірки шляхом проведення відповідних слідчих (розшукових) дій.

Не можна оминути й питання щодо особливостей затримання уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді, суду особи, яка вчинила кримінальний проступок, що визначені у ст. 298–2 КПКУ. У вказаній нормі міститься відсилання на підстави затримання особи, передбачені пунктами 1 і 2 ч. 1 ст. 208 КПКУ, та за умови, що ця особа:

1) відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір;

2) намагається залишити місце вчинення кримінального проступку;

3) під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи;

4) перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим.

Але дане положення містить явну суперечність, адже в ч. 1 ст. 208 КПКУ зафіксовано, що вона стосується тільки затримання підозрюваного у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі. Викликає подив й заплутаність у визначенні строків затримання. Так, в першому абзаці ч. 2 ст. 298–2 КПКУ зазначається, що затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, здійснюється не більш як на три години з моменту фактичного затримання. В абзаці другому цієї ж частини міститься вказівка на той же строк затримання особи, яка вчинила «кримінальний проступок, передбачений ст. 286–1 ККУ», з ознаками перебування у стані сп'яніння (Кримінальний процесуальний кодекс України, 2012). Але ж з 17 березня 2021 року чинними є зміни ст. 286–1 ККУ, відповідно до яких передбачені нею кримінальні правопорушення визначені злочинами (Кримінальний кодекс України, 2001). Окрім того в ч. 4 ст. 298–2 КПКУ зазначається, що особу, яка вчинила кримінальний проступок, може бути затримано до сімдесяти двох годин – за умов, передбачених пунктами 1–3 частини першої цієї статті, та з дотриманням вимог статті 211 КПКУ, але без обґрунтування чим це може бути викликано. Таке суперечливе правове врегулювання застосування даного примусового заходу заплутує правову процедуру, збиває з пантелику правоохоронців і скоріш за все обумовить чисельні порушення конституційних прав затри-

муваних осіб і подання чисельних скарг не тільки до українських судів (Винокуров, 2016, с. 19–23), але й до ЄСПЛ.

Для впорядкування строків затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, пропонується включити в ст. 298–2 КПКУ положення в наступній редакції: «Особу, яка вчинила кримінальний проступок, може бути затримано:

1) не більш як на три години з моменту фактичного затримання для складання протоколу;

2) до двадцяти чотирьох годин, якщо особа перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим;

3) до сімдесяти двох годин для встановлення особи, проведення медичного освідування та з'ясування обставин вчинення складного кримінального проступку.

Про затримання підозрюваного у вчиненні кримінального проступку до сімдесяти двох годин письмово повідомляється прокурор протягом двадцяти чотирьох годин з моменту фактичного затримання».

Подовження строку затримання за кримінальний проступок до 72 годин є обґрунтованим у випадках складного механізму вчиненого кримінального правопорушення, наприклад, кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 309 ККУ, та необхідності його відмежування від адміністративного правопорушення (Волобуєв, 2022).

Висновки і перспективи подальших досліджень

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що чинне кримінальне процесуальне законодавство щодо інституту затриман-

ня, в основі якого знаходиться правовий примус, є незбалансованим і не здатним забезпечити належної (справедливої) правової процедури. Причиною цього є низка суперечностей і прогалин, які стосуються, перш за все, правового регулювання затримання особи без ухвали слідчого судді або суду, яке здійснюється до внесення відомостей до ЄРДР і початку досудового розслідування. Неточність у формулюванні підстав затримання осіб, які вчиняють злочини і кримінальні проступки, строків утримування підозрюваних, заплутаність формулювань процесуальних приписів породжує чисельні порушення прав затримуваних осіб. Не підлягає сумніву невідкладна необхідність усунення таких недоліків чинного процесуального законодавства, доведення чого і було поставлено метою даної статті. Вона не претендує на всеосяжність дослідження всієї проблематики інституту затримання у кримінальному процесі у сенсі забезпечення належної правової процедури, а є запрошенням до подальшого дослідження цього правового інституту. Як видається, одним із таких напрямків є визначення різних функцій кримінального процесуального затримання та їх збалансування у світлі європейських стандартів належної правової процедури. Окремого дослідження потребують такі питання щодо затримання під час введення особливого режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Подяки

Немає

Конфлікт інтересів

Немає

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Андрушко О. Примус у кримінальному процесі: питання денотації і конотації. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 215–220.
- Білоусов О.І., Смоков С.М. Затримання підозрюваного у кримінальному процесі: монографія. Одеса, 2009. 112 с.
- Волобуєв А.Ф. Розслідування кримінальних проступків: проблемні питання. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 4 (81). Ч. 2. С. 72–76.
- Винокуров О.В. Оскарження незаконного затримання: проблеми теорії та практики. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 19–23.

Гловюк І.В. Законне затримання та затримання уповноваженою службовою особою: питання теорії та практики». *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. № 14. С. 299–311.

Гузела М. Проблема затримання як заходу кримінального процесуального примусу: забезпечення прав затриманого в світлі ст. 5 конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики європейського суду з прав людини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2020. № 4 (28). С. 238–245.

Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Лук'яненко Ю. В., Юхно О.О. Затримання особи як захід забезпечення кримінального провадження: монографія. за заг. ред. О.О. Юхна. Харків: Панов, 2016. 264 с.

Матвеева Л.Г. Належна правова процедура та правові стандарти Європейського суду з прав людини. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 4 (14). С. 54–64.

Нагорна З.Д. Проблеми інституту затримання в кримінальному процесі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. Спецвипуск. С. 137–140. URL: <http://apnl.dnu.in.ua/2019/38.pdf> (дата звернення: 25.05.2024).

Погорецький М.А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 93–103.

Потоцький М.М. Функціональне призначення кримінального процесуального затримання. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 2 (71). С. 197–203.

Фаринник В.І. Заходи забезпечення кримінального провадження у новому кримінальному процесуальному законодавстві: сутність та класифікація. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 133–142.

Фоміна Т.Г., Рогальська В.В. Затримання особи в умовах воєнного стану: підстави та уповноважені службові особи на здійснення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 373–374.

Харитонов Є.О. Концепт «правове забезпечення» в контексті правової адаптації до умов внутрішнього ринку Європейського союзу. *Наукові праці НВ ОЮА*. 2015. С. 38–39. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f6058817-17bc-449e-a406-f70e8b8ef93b/content>.

REFERENCES

Andrushko, O. (2018). Coercion in the criminal process: issues of denotation and connotation. *Entrepreneurship, economy and law*, 4, 215–220.

Bilousov, O. I., Smokov, S. M. (2009). *Detention of a suspect in a criminal trial*.

Volobuev, A.F. (2022). Investigation of criminal misdemeanors: problematic issues. *Legal journal of Donbass*, 4 (81), V. 2, 72–76.

Vynokurov, O. V. (2016). Challenging illegal detention: problems of theory and practice. *Herald of criminal justice*, 2, 19–23.

Glowyuk, I. V. (2014). Lawful detention and detention by an authorized official: issues of theory and practice. *Scientific works of the National University «Odesa Law Academy»*, 14, 299–311.

Guzela, M. (2020). The problem of detention as a measure of criminal procedural coercion: ensuring the rights of the detainee in the light of Art. 5 Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and Practice of the European Court of Human Rights. *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series «Legal Sciences»*, 4 (28), 238–245.

Criminal Code of Ukraine, Law of Ukraine, № 2341-III. (2001). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Criminal Procedure Code of Ukraine, Law of Ukraine, № 4651-VI. (2012). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

Lukyanenko, Yu. V., Yukhno, O. O. (2016). *Detention of a person as a measure to ensure criminal proceedings* (O.O. Yukhna, Ed.). Panov.

Matveeva, L. G. (2020). Due legal procedure and legal standards of the European Court of Human Rights. *Bulletin of the Penitentiary Association of Ukraine*, 4 (14), 54–64.

Nagorna, Z. D. (2019). Problems of the institution of detention in the criminal process. *Actual problems of domestic jurisprudence*, Special issue, 137–140. <http://apnl.dnu.in.ua/2019/38.pdf>.

Pohoretskyi, M. A. (2015). The beginning of the pre-trial investigation: some problematic issues. *Herald of criminal justice*, 1, 93–103.

Pototskyi, M. M. (2020). Functional purpose of criminal procedural detention. *Legal journal of Donbass*, 2 (71), 197–203.

Farynnyk, V. I. (2015). Measures to ensure criminal proceedings in the new criminal procedural legislation: essence and classification. *Herald of criminal justice*, 1, 133–142.

Fomina, T. G., Rogalska, V. V. (2022). Detention of a person under martial law: grounds and authorized officials for implementation. *Analytical and comparative jurisprudence*, 4, 373–374.

Kharitonov, E. O. (2015). The concept of «legal provision» in the context of legal adaptation to the conditions of the internal market of the European Union. *Scientific works of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 38–39. <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f6058817-17bc-449e-a406-f70e8b8ef93b/content>.

UDC 343.13

Anatoly Fedotovych Volobuyev – Doctor of Science of Law, Professor,
Professor of the Department of Criminal Procedure
and of Criminalistics, Donetsk State University of Internal Affairs,

Kropyvnytskyi, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9419-7446>

vaf26@ukr.net

Detention as a measure to ensure due legal procedure in criminal proceedings

*The article examines problematic issues of the institution of detention from the point of view of ensuring proper legal procedure during criminal proceedings. **The purpose of the article** is to determine, based on the analysis of current criminal procedural legislation and scientific publications, the essence of detention as a coercive measure to ensure due legal procedure, to formulate proposals for the improvement of certain legal norms. For this purpose, two types of detention are analyzed: 1) detention of a suspect, accused on the basis of the decision of the investigating judge, the court for the purpose of pretext (Articles 187–191 of the Criminal Procedure Code of Ukraine); 2) detention of a person without a decision of an investigating judge, a court (Articles 207–208 of the Criminal Procedure Code of Ukraine).*

It is noted that the detention of a person without a decision of an investigating judge or a court is a coercive procedural action, which is carried out before entering information about a criminal offense into the Unified Register of Pretrial Investigations and the beginning of a pretrial investigation. Such detention occurs in connection with the commission of an act provided for by the current legislation on criminal responsibility, which is a sign of criminal proceedings (Clause 10, Article 3 of the Criminal Procedure Code of Ukraine). The purpose of detention is to stop a criminal offense and ensure that the guilty person is brought to criminal responsibility and ensure the effectiveness of the pre-trial investigation. Detention of a person at the place of commission (attempt) of a criminal offense without a decision of the investigating judge, the court can be considered as a legal fact containing reasons and grounds for starting a pre-trial investigation.

Attention is drawn to the fact that the current criminal procedural legislation regarding the institution of detention contains a number of contradictions and gaps, which make it unbalanced and unable to ensure a proper (fair) legal procedure. This refers to the legal regulation of detention of a person without a decision of an investigating judge or court, which contains inaccuracies and contradictions in the formulation of the grounds for the detention of persons who commit crimes and criminal misdemeanors, the terms of detention of suspects, confusion in the formulation of procedural orders. In order to eliminate the shortcomings, it is proposed, in particular, to include in Art. 298–2 of the Criminal Procedure Code of Ukraine in the following wording: «A person who has committed a criminal offense may be detained: 1) for no more than three hours from the moment of the actual detention to draw up a report; 2) up to twenty-four hours, if the person is in a state of alcohol, drug or other intoxication and may harm himself or others; 3) up to seventy-two hours to establish the identity, conduct a medical examination and clarify other circumstances of the commission of a complex criminal offense.»

Key words: criminal proceedings, procedural coercion, due legal procedure, legal detention, suspect.